

Μελέτες για το φύλο

Η Γραμμή
Γυναίκες,
διχοτόμηση
και φύλο
στην Κύπρο

Cynthia Cockburn

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Ευχαριστίες</i>	9
<i>Εισαγωγή</i>	13
1 ΕΑΥΤΟΣ ΚΑΙ ΑΛΛΟΣ: ΕΙΔΗ ΓΡΑΜΜΩΝ	41
2 Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΧΘΡΟΤΗΤΑΣ	65
3 ΔΙΑΚΡΙΝΟΝΤΑΣ, ΧΩΡΙΖΟΝΤΑΣ, ΣΦΡΑΓΙΖΟΝΤΑΣ	95
4 ΔΙΧΟΤΟΜΗΜΕΝΗ ΕΞΟΥΣΙΑ: ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΟΜΕΣ	123
5 ΔΥΑΔΙΚΗ ΛΟΓΙΚΗ: ΓΑΜΟΣ, ΣΞΕ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΑ	159
6 ΑΜΦΙΣΒΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗ ΓΡΑΜΜΗ: Ο ΑΚΤΙΒΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	189
7 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΟΥ ΔΙΑΠΕΡΝΑ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ: ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	221
8 ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΚΑΙ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ	253
<i>Βιβλιογραφία</i>	291
<i>Κατάλογος συντομογραφιών</i>	299

3

Διακρίνοντας, χωρίζοντας, σφραγίζοντας

Όσοι είχαν εργαστεί επιμελώς για να καταστρέψουν την ειρηνική συμβίωση και την ανάμειξη των πολιτισμών στην Κύπρο πέτυχαν το σκοπό τους, τον πλήρη χωρισμό των δύο κοινοτήτων, το 1974. Ο χωρισμός ήταν πλήρης, όσο πλήρης θα μπορούσε να είναι ύστερα από μια καλά οργανωμένη επιχείρηση εθνοκάθαρσης (με λίγους φόνους, λίγη τρομοκρατία, πολλές πιέσεις και πειθώ). Περίπου 180.000 Ελληνοκύπριοι/-ες, ίσως το ένα τρίτο του ελληνοκυπριακού πληθυσμού του νησιού, εκδιώχθηκαν από τις βόρειες άκρες της Κύπρου. Από αυτούς/-ές περίπου 20.000 μπόρεσαν τελικά να επιστρέψουν στα σπίτια τους που ήταν στη νότια πλευρά της τελικής Γραμμής της Διχοτόμησης. Αλλά οι υπόλοιποι/-ες αναγκάστηκαν να εγκατασταθούν στο νότο ή να μεταναστεύσουν σε άλλες χώρες. Τέσσερις χιλιάδες Ελληνοκύπριοι/-ες σκοτώθηκαν και άλλοι 12.000 τραυματίστηκαν. Από τους 65.000 Τουρκοκύπριους/-ες στο νότιο τμήμα του νησιού, όλοι εκτός από λίγες εκατοντάδες μετακινήθηκαν προς το βορρά ή έφυγαν στο εξωτερικό. Περίπου 1.000 σκοτώθηκαν. Δεν έγιναν όλα διαμιás. Ένα χρόνο μετά τις αρχικές μετακινήσεις, 10.500 Ελληνοκύπριοι/-ες παρέμεναν στο βορρά και 10.700 Τουρκοκύπριοι/-ες στο νότο. Με λίγη ακόμα βία και πειθώ, στα επόμενα χρόνια ο ελληνόφωνος ορθόδοξος πληθυσμός που παρέμενε στο βορρά, κυρίως γέροι και γριές, περιορίστηκε σε λιγότερους/-ες από 500 σε δύο χωριά στη βορειοανατολική χερσόνησο της Καρπασίας. Στο βορρά παρέμειναν επίσης περίπου 200 Μαρωνίτες/-ισσες, που ανήκαν σε διαφορετική χριστιανική παράδοση. Στη νότια Κύπρο στα τέλη της δεκαετίας του '90 υπήρχαν μόνο 300 με 400 Τουρκοκύπριοι/-ες.¹

1. Οι αριθμοί σε αυτή την παράγραφο δίνονται κατά προσέγγιση. Στιγμάτιστα σε διά-

Η χάραξη της μίας και μοναδικής Γραμμής έγινε με τον ακόλουθο τρόπο. Στις 15 Ιουλίου 1974, όπως σημειώσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η στρατιωτική δικτατορία της Ελλάδας επιχείρησε ένα πραξικόπημα στην Κύπρο, με στόχο την απομάκρυνση του Μακαρίου και της κυβέρνησής του και την αντικατάστασή τους από ένα αντικομμουνιστικό, ελληνικό εθνικιστικό καθεστώς. Ο Μακάριος διασώθηκε από ένα βρετανικό ελικόπτερο, αλλά η κυβέρνησή του ανατράπηκε. Επειδή ο Γρίβας είχε πεθάνει από ανακοπή καρδιάς, η χούντα τοποθέτησε ως Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας τον Νίκο Σαμπών, τον αρχηγό του πραξικοπήματος και «έναν άνδρα με πολύ κακή φήμη στους/στις Τουρκοκύπριους/-ες» (Dodd, 1998: 30). Οι ένοπλες επιχειρήσεις συνεχίστηκαν για μερικές μέρες για να καθαρίσουν το νησί από αριστερούς/-ές και δημοκράτες/-ισσες. Καταδίωκαν τους/τις υποστηρικτές/-τριες του Μακαρίου, τα μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος (ΑΚΕΛ) και του Σοσιαλιστικού Κόμματος (ΕΔΕΚ) του Βάσσου Λυσσαρίδη. Η ΕΟΚΑ Β είχε περιορίσει ως τότε την επίθεσή της στη δική της εθνοτική ομάδα. Αλλά, όπως λέει ο Christopher Hitchens, «δεν μπορούσε κανείς να περιμένει από τους/τις Τουρκοκύπριους/-ες να πιστέψουν ότι ο Σαμπών ήταν φίλος τους: έπρεπε να αναρωτηθούν τι θα έκανε σε αυτούς, αν μπορούσε να κάνει τέτοια πράγματα στους/στις Έλληνες/-ίδες; Αποσύρθηκαν μαζικά στους θύλακές τους και άκουγαν το τουρκικό ραδιόφωνο» (Hitchens, 1997: 85).

Τρεις μέρες μετά το πραξικόπημα ο τούρκος πρωθυπουργός, Μπουλέντ Ετσεβίτ, πέταξε στο Παρίσι για να βολιδοσκοπήσει τις διαθέσεις των Βρετανών. Το Ηνωμένο Βασίλειο είχε το δικαίωμα, και στην πραγματικότητα ήταν υποχρεωμένο, σύμφωνα με τη Συνθήκη των Εγγυήσεων, να αναλάβει στρατιωτική δράση για να προασπίσει το σύνταγμα της Κύπρου του 1960 σε περίπτωση ανατροπής της εκλεγμένης κυβέρνησης. Ο Ετσεβίτ διαπίστωσε ότι η βρετανική κυβέρνηση δεν ήταν διατεθειμένη να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της. Η Τουρκία είχε κι αυτή υποχρεώσεις ως εγγυήτρια δύναμη, και οι στρατηγοί περίμεναν καιρό μια τέτοια ευκαιρία

φορους συγγραφείς, μεταξύ των οποίων οι Volkan, 1979· Oberling, 1982· Dodd, 1998· O'Malley & Craig, 1999 και Brewin, 2000, που με τη σειρά τους αναφέρουν διάφορες πηγές, μεταξύ των οποίων στατιστικές που δημοσιεύτηκαν από τα Ηνωμένα Έθνη και την κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας.

για να επέμβουν. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, τη φορά αυτή, δεν απέτρεψαν την Τουρκία από το να στείλει στρατό. Ο Μακάριος είχε ξεγλιστρήσει μέσα από τα χέρια τους, κι έτσι αυτό που φοβόντουσαν περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, μια κομμουνιστική Κύπρος, εξακολουθούσε να υπάρχει ως απειλή. Το καλύτερο μέσο προστασίας από αυτή ήταν τώρα η διχοτόμηση – προοπτική που οι αμερικανοί διαμορφωτές πολιτικής είχαν από καιρό στο πίσω μέρος του μυαλού τους.²

Στις 20 Ιουλίου τα ραδιόφωνα τα οποία οι Κύπριοι/-ες σε όλο το νησί παρακολουθούσαν με αγωνία μετέδωσαν τις ειδήσεις που πολλοί/-ές ανάμεναν με τρόμο, και πολλοί/-ές ήθελαν να ακούσουν: η Τουρκία είχε ξεκινήσει εκτεταμένη στρατιωτική επιχείρηση. Είχε αρχίσει την αυγή εκείνης της ημέρας, με την αποβίβαση στρατευμάτων που μεταφέρονταν με πλοία στη βόρεια ακτή, ενώ η αεροπορία βομβάρδιζε ελληνοκυπριακές θέσεις. Η επίθεση αυτή προκάλεσε την κατάρρευση, δύο μέρες αργότερα, της δικτατορίας στην Ελλάδα. Η κυβέρνηση ανδρείκελων στην Κύπρο δεν μπορούσε να επιβιώσει χωρίς τη στήριξη της Αθήνας. Ο Νίκος Σαμφών παραιτήθηκε και αντικαταστάθηκε από τον Γλαύκο Κληρίδη, που ήταν τότε πρόεδρος της ελληνοκυπριακής βουλής των αντιπροσώπων. Ήταν δικηγόρος, όπως και ο Ραούφ Ντενκτάς. Θεωρούνταν μετριοπαθής και είχε εμπειρία από διαπραγματεύσεις με τους Τουρκοκύπριους. Στην Ελλάδα, επέστρεψε ο πρώην ηγέτης Κωνσταντίνος Καραμανλής για να σχηματίσει νέα κυβέρνηση.

Την ημέρα που τα τουρκικά στρατεύματα αποβιβάστηκαν στο νησί, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών ζήτησε την επιβολή εκχειρίας. Παρ' όλα αυτά, οι εχθροπραξίες συνεχίστηκαν για μερικές μέρες ακόμα. Διακόπηκαν κατά τη διάρκεια διαπραγματεύσεων που πραγματο-

2. Το 1964, ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Ντιν Άτσεσον συμβούλευσε τον Πρόεδρο Τζόνσον να επιλύσει τη διαμάχη μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, που θεωρούνταν ότι αποσταθεροποιεί επικίνδυνα το ΝΑΤΟ, διχοτομώντας την Κύπρο. Κατά το Σχέδιο Άτσεσον, το μεγαλύτερο κομμάτι του νησιού θα ενωνόταν με την Ελλάδα, με μια περιορισμένη *ένωση*. Για την τουρκοκυπριακή μειονότητα θα δημιουργούνταν αυτόνομα καντόνια, και ένα μέρος της βόρειας ακτής μαζί με ένα παράκτιο νησί θα παραχωρούνταν στην Τουρκία ως στρατιωτική βάση. Το σχέδιο μπήκε στο ράφι την εποχή εκείνη αλλά πολλοί/-ές Κύπριοι/-ες πιστεύουν ότι παρέμενε ως δυνατή λύση στο μυαλό των διαμορφωτών της αμερικανικής πολιτικής (Hitchens, 1997: 57).

ποιήθηκαν στη Γενεύη υπό την αιγίδα των Άγγλων, με σκοπό την αποτροπή ενός άμεσου πολέμου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Αλλά η Τουρκία δεν έδειξε να ανταποκρίνεται στο ψήφισμα του ΟΗΕ που της ζητούσε να αποσύρει τα στρατεύματά της, και ο Γλαύκος Κληρίδης δεν ήταν πρόθυμος να αποδεχθεί το αίτημα του Ραούφ Ντενκτάς: μια χωριστή ζώνη στην Κύπρο για τους/τις Τουρκοκύπριους/-ες (Oberling, 1982: 180).

Με την κατάρρευση της χούντας, οι ΗΠΑ έχασαν τους συμμάχους τους στην Ελλάδα και ήταν τώρα διατεθειμένες να αφήσουν τον αναπληρωματικό τους παίκτη, την Τουρκία, να δράσει κατά βούληση. Στις 14 Αυγούστου, ο Χένρι Κίσιγκερ, Υπουργός Εξωτερικών, εξέδωσε ανακοίνωση στην οποία καθιστούσε σαφές ότι οι ΗΠΑ δεν θα επέβαλλαν κυρώσεις στην Τουρκία για τη στρατιωτική της δράση στην Κύπρο και θα αποδοκίμαζαν κάθε βρετανικό ή ελληνικό εμπόδιο σε αυτή (Hitchens, 1997).³ Ούτε η Σοβιετική Ένωση προέβη σε κάποια ενέργεια για να αποθαρρύνει την Τουρκία, γιατί και αυτή επιζητούσε τη συμμαχία της Τουρκίας στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου (Joseph, 1997). Ο Ετσεβίτ διέκοψε τις διαπραγματεύσεις και την επόμενη μέρα ο τουρκικός στρατός ξεκίνησε δεύτερη επίθεση στην Κύπρο.

Ο ελληνοκυπριακός στρατός υστερούσε αριθμητικά. Είχε ενισχυθεί με πολλούς εθελοντές αλλά ήταν βαθιά διχασμένος και εξασθενημένος από τα γεγονότα του Ιουλίου, και έτσι δεν μπορούσε να προβάλλει αποτελεσματική αντίσταση. Σε δύο μέρες, οι τουρκικές δυνάμεις κατέλαβαν το ανατολικό λιμάνι της Αμμοχώστου και κατευθύνθηκαν δυτικά για να πάρουν υπό τον έλεγχό τους τις πόλεις της Μόρφου και της Λεύκας, πριν βάλουν τέλος στις επιχειρήσεις τους. Το τέλος αυτό ήρθε με τη χάραξη της Πράσινης Γραμμής, όπως είναι σήμερα γνωστή. Από τότε μέχρι σήμερα δεν επιτρέπει στην κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας να έχει πρόσβαση στο 37% του εδάφους, το 51% των ακτών, τα πιο παραγωγικά ορυχεία και φυτείες εσπεριδοειδών και τις ιστορικές παράκτιες πόλεις της Κυρήνειας και της Αμμοχώστου, σημαντικές πηγές εισοδήματος από τον τουρισμό.

3. Τον αμφιλεγόμενο ρόλο των ΗΠΑ στην περιοχή καταδεικνύουν οι αναφορές ότι το 90% των όπλων που χρησιμοποιήθηκαν στην τουρκική επιχείρηση του 1974 προέρχονταν από αμερικανική προμήθεια, ενώ οι ΗΠΑ είχαν εξοπλίσει επίσης τον ελληνικό στρατό κατά την επταετή χούντα (O'Malley & Craig, 1999: 225).

Αν εξετάσουμε αυτά τα γεγονότα-σταθμούς από έμφυλη οπτική, το σημαντικότερο είναι ότι, στο εξής, οι δύο αντίπαλοι ανδρισμοί στην Κύπρο –ο ελληνοκυπριακός και ο τουρκοκυπριακός– θα ηγεμόνευαν σε διαφορετικές περιοχές. Η τουρκοκυπριακή αρρενωπότητα θα έβρισκε νέα πηγή περηφάνιας στο χωρισμό, στην υπεράσπιση της Γραμμής, στην εγκαθίδρυση της δικής της στρατοκρατικής ιεραρχίας, που διαπλέκεται με σύνθετους τρόπους με την αντίστοιχη της Τουρκίας. Για την Τουρκία, επίσης, η στρατιωτική επιτυχία οδήγησε σε πανηγυρισμούς όχι μόνο για τη σωτηρία του έθνους, αλλά και για τη σωτηρία του ανδρισμού – των δικών μας *mehmetçikler*, των παλικαριών μας. «Ο πόλεμος», έγραψε έπειτα από λίγο καιρό ο Vamik Volkan, «ωφέλησε τους Τούρκους προσφέροντάς τους εσωτερική ειρήνη και νέα αυτοεκτίμηση» (Volkan, 1979: 18). Αλλά ο ελληνοκυπριακός ανδρικός αυτοσεβασμός είχε δεχθεί σφοδρό πλήγμα και οι πληγές θα γίνονταν φανερές στο πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας για ολόκληρη γενιά.

Οι μνήμες από το 1974

Όταν άρχισε να γράφεται η ιστορία αυτής της τουρκικής στρατιωτικής επιχείρησης στο κυπριακό έδαφος, τα διάφορα βιβλία περιέγραφαν με διαφορετικούς όρους το γεγονός. Συγγραφείς όπως ο Pierre Oberling (1982) και ο N. M. Ertekün (1981), που υπερασπίζονταν τους/τις Τούρκους/-άλες και τους/τις Τουρκοκύπριους/-ες, το αποκαλούσαν «ειρηνευτική επιχείρηση». Άλλοι, όπως ο Joseph S. Joseph (1997) και ο Πολύβιος Γ. Πολυβίου (1980) που υποστήριζαν την πλευρά των Ελλήνων/-ιδων και των Ελληνοκυπρίων, το χαρακτήριζαν «η εισβολή». Οι διαφορές στην ορολογία των κειμένων συνάδουν με τις αποκλίσεις που χαρακτηρίζουν τις αφηγήσεις όσων έζησαν τα γεγονότα του καλοκαιριού του 1974 στην Κύπρο. Αξίζει να ακούσουμε τις αναμνήσεις των γυναικών για τα γεγονότα αυτά μολονότι (ή ακριβώς επειδή) είναι μεροληπτικές – δηλαδή ατελείς και διατυπωμένες από ιδιαίτερη οπτική. Γιατί δεν είναι κυρίως τα ίδια τα γεγονότα που κάνουν τόσο δύσκολη σήμερα την επαναχάραξη του χάρτη όσο οι πεποιθήσεις και οι προθέσεις των ατόμων, που διαμορφώνονται από τις επιλεκτικές μνήμες, από ιστορίες που λέγονται και ξαναλέγονται διαρκώς.

Λίγοι/-ες είναι οι Ελληνοκύπριοι/-ες σήμερα, ακόμα και από αυτούς/-ές που εξακολουθούν να υποστηρίζουν τη σύνδεση με την

Ελλάδα και τιμούν τη γαλανόλευκη σημαία, που θα δικαιολογούσαν ανοιχτά το πραξικόπημα στην Κύπρο στις 15 Ιουλίου 1974. Η ελληνική στρατιωτική χούντα και η κυπριακή της απόφυση έχουν απορριφθεί και ενταφιαστεί (για την ώρα) στη χωματερή της ιστορίας ως προδότες, όχι σωτήρες, του ελληνικού πολιτισμού. Την εποχή εκείνη πολλές από τις ελληνοκύπριες γυναίκες που συνάντησα ήταν, ως νεαρές γυναίκες, ενεργά μέλη της αριστεράς. Λόγω της δικτατορίας, μια τέτοια πολιτική στράτευση είχε γίνει επικίνδυνη στην Ελλάδα. Όταν είδαν τα ένοπλα οχήματα να κινούνται προς το προεδρικό μέγαρο και το ραδιοτηλεοπτικό σταθμό, κατάλαβαν: η καταστολή είχε έρθει στη Λευκωσία.

Η Ανθούλα Παπαδοπούλου ήταν στην πόλη όταν εκδηλώθηκε το πραξικόπημα. Ήταν μέλος του ΑΚΕΛ από τα είκοσι ένα της, και ο πατέρας της ήταν κι αυτός αριστερός. Η ίδια και οι φίλοι/-ες της είχαν την ελευθερία να επικρίνουν με οξύτητα τη δεξιά. «Ήμασταν ανυπότακτοι/-ες» είπε. «Κάθε φορά που μας δινόταν η ευκαιρία μιλούσαμε ανοιχτά». Τώρα ακραία στοιχεία της δεξιάς είχαν την πόλη υπό τον έλεγχό τους. Θυμάται πως συνειδητοποίησε ότι η πολιτική ανοχή προς την αντιπολίτευση πήρε τέλος στην Κύπρο όπως είχε συμβεί επτά χρόνια πριν και στην Ελλάδα. «Οι μέρες του πραξικοπήματος ήταν πολύ έντονες γιατί μαθαίναμε για ανθρώπους που αντιστέκονταν και συλλαμβάνονταν. Γνωρίζαμε ότι ορισμένοι/-ες είχαν πεθάνει και θάβονταν στο νεκροταφείο στο τέλος του δρόμου». Η ίδια και ο πατέρας της, λέει, «μέναμε στο σπίτι και καπνίζαμε πέντε πακέτα τσιγάρα κάθε μέρα», ενώ στην πόλη είχε επιβληθεί απαγόρευση κυκλοφορίας και οι Κύπριοι/-ες από τη μία άκρη του νησιού ως την άλλη κρατούσαν την ανάσα τους.

Το 1974 ορισμένες από τις γυναίκες που μου παραχώρησαν συνέντευξη ήταν φοιτήτριες, όπως κι η Ανθούλα. Αρκετές είχαν πάει να σπουδάσουν στο εξωτερικό, στην Αθήνα, την Άγκυρα ή πιο μακριά, κι έτσι σχημάτισα μια εικόνα για τα γεγονότα στην Κύπρο τόσο από την οπτική της διασποράς όσο και από μέσα. Η Μαρία Χατζηπαύλου, που ήταν τότε είκοσι έξι ετών, σπούδαζε στη Βρετανία την εποχή του πραξικοπήματος για καλή της τύχη, ίσως, γιατί ήξερε ότι ήταν στη μαύρη λίστα της ΕΟΚΑ Β. Συμμετείχε ενεργά σε διαδηλώσεις στο Λονδίνο κατά της ελληνικής χούντας, στέλνοντας άρθρα σε μια σοσιαλιστική εφημερίδα στην Κύπρο. Αν και δεν γνωρίζονταν μεταξύ τους την εποχή εκείνη, η Oya Talat ήταν το alter ego της Μαρίας από την άλλη πλευρά. Τουρκοκύπρια, στρατευμένη

αριστερή επίσης, σπούδαζε στην Άγκυρα και ήταν ήδη μέλος του Ρεπουμπλικανικού Τουρκικού Κόμματος (CPT), της κύριας αντιπολίτευσης στον Ντενκτάς στη βόρεια Κύπρο, επί τέσσερα χρόνια. Όταν άκουσαν τα νέα για το πραξικόπημα οι κύπριοι/-ες φοιτητές/-τριες συγκεντρώθηκαν στους κήπους του πανεπιστημίου. «Κλαίγαμε», λέει, «για τη χώρα μας, γιατί φοβόμασταν για όσα επρόκειτο να γίνουν». Πολιτικά, ήταν σε δίλημμα. Γνώριζαν ότι τώρα οι Τουρκοκύπριοι/-ες στο νησί διέτρεχαν κίνδυνο. Αλλά γνώριζαν επίσης ότι αν επενέβαινε ο τουρκικός στρατός για να τους/τις σώσει, η διχοτόμηση της Κύπρου, στην οποία ήταν τελείως αντίθετοι/-ες, θα ήταν αναπόφευκτη.

Στο μεταξύ, πολλοί/-ές απλοί/-ές Τούρκοι/-άλες στην Τουρκία υποστήριζαν ένθερμα τη στρατιωτική επέμβαση στην άλλη όχθη. Η Şule Aker είναι μία Τουρκάλα που παντρεύτηκε αργότερα έναν Κύπριο και πήγε να ζήσει στην Κύπρο. Το σπίτι της τότε ήταν στη Μερσίνη, στη νότια Τουρκία. Λέει:

«Στην Τουρκία όλοι/-ες εκείνη την περίοδο ήθελαν να πάνε στην Κύπρο. Πίστευαν ότι οι Έλληνες σκοτώνουν τους/τις Τούρκους/-άλες, ότι τους/τις έσφαζαν όπως είχε συμβεί στην Ανατολία στο παρελθόν. Ορισμένοι/-ες ήταν έτοιμοι να πλεύσουν απέναντι με τα δικά τους πλοία, περνούσαν με πλοίο τα αυτοκίνητά τους. Στη Μερσίνη βοηθήσαμε τους στρατιώτες, μαγειρεύοντας και προσφέροντάς τους υποστήριξη. Ήταν πολύ σημαντικό, υπήρχαν πολύ έντονα συναισθήματα. Για να βοηθήσουμε, να πολεμήσουμε, να τους/τις σώσουμε. Πιστεύαμε ότι αυτό θα έπρεπε να είχε γίνει από πολύ πριν».

Είναι ενδιαφέρον ότι η Şule, ως νέα γυναίκα, ήξερε ελάχιστα για την Κύπρο. Όταν, στα είκοσι τρία της, συνάντησε για πρώτη φορά τον μέλλοντα σύζυγό της και έμαθε ότι ήταν από τη Lefkosa (Λευκωσία), νόμισε ότι αυτή ήταν μια πόλη στην Τουρκία. «Δεν πίστευα ότι ήταν ένα διαφορετικό μέρος», λέει. «Όλοι/-ες πιστεύαμε ότι η Κύπρος ήταν ένα μέρος της Τουρκίας. Γιατί ιστορικά ήταν με την Τουρκία για πάρα πολλά χρόνια». Στο μεταξύ, στο νησί, πολλοί/-ές Τουρκοκύπριοι/-ες χαιρόνταν ιδιαίτερα για το γεγονός ότι Τούρκοι και Τουρκάλες όπως η Şule υποστήριζαν ένθερμα την οργάνωση τουρκικής αποστολής σωτηρίας. Άκουσαν τη φήμη ότι στη νότια ακτή συγκεντρώνονταν στρατεύματα, αλλά δυσκολεύονταν να το πιστέψουν. Από το 1963 τους είχαν υποσχεθεί πολλές

φορές ότι θα πραγματοποιούνταν τουρκική επέμβαση, αλλά κάθε φορά απογοητεύονταν.

Υπάρχουν πολλές γλαφυρές αναμνήσεις από τις 20 Ιουλίου. Αρκετοί/-ές θυμούνται με λεπτομέρειες την άφιξη των στρατευμάτων. «Ήταν Σάββατο. Ήταν πέντε το πρωί». Όσοι/-ες ζούσαν στην ακτή κοντά στην Κυρήνεια είδαν τα πλοία να πλησιάζουν την ακτή. Οι κάτοικοι της Λευκωσίας είδαν αλεξιπτωτιστές να πέφτουν από αεροπλάνα. Θυμούνται το συριγμό των σειρήνων και τις βόμβες που έπεφταν στις ελληνοκυπριακές θέσεις. Για τους/τις Ελληνοκύπριους/-ες αυτό ήταν η πραγματοποίηση του σεναρίου που έτρεμαν επί δέκα χρόνια. Η άφιξη των Τούρκων στην Κύπρο ξαναζωντάνεψε το τραύμα της κατάληψης του χριστιανικού νησιού από τους Οθωμανούς το 1571. Μια πολύ παλιά συλλογική μνήμη, η εικόνα των τουρκεμένων φονιάδων που κραδαίνουν μαχαίρια, πλαισίωσε την τηλεοπτική κάλυψη των σύγχρονων εχθροπραξιών. Ο ελληνοκυπριακός πληθυσμός που ζούσε στη βόρεια ακτή δέχθηκε επίθεση από αέρα και θάλασσα. Καθώς τα τουρκικά άρματα μάχης και οπλισμένα οχήματα προήλθαν και έθεταν υπό τον έλεγχό τους όλο και μεγαλύτερο τμήμα του εδάφους, και τα αεροπλάνα κυριαρχούσαν στους ουρανούς, τα ελληνοκυπριακά στρατεύματα άρχισαν να υστερούν αριθμητικά και η αντίστασή τους κατανικήθηκε. Πολλές ελληνοκυπριακές αναμνήσεις από εκείνη την εποχή κάνουν λόγο για τις αγριότητες που διεπράχθησαν εναντίον τους (βλ. για παράδειγμα Catselli, 1975). Πολίτες δολοφονήθηκαν, πολλές γυναίκες βιάστηκαν. Έγιναν λεηλασίες σπιτιών και μαγαζιών, ενώ βεβηλώθηκαν εκκλησίες.

Η Σου Λαρτίδη είναι μία από τις ελληνοκύπριες γυναίκες που μου διηγήθηκε τις τραυματικές της αναμνήσεις από τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 1974. Σήμερα είναι σύμβουλος ψυχολόγος, και ζει και εργάζεται στη Λευκωσία. Τότε ήταν είκοσι ενός ετών και μόλις είχε αρραβωνιαστεί. Την ώρα της αποβίβασης των Τούρκων έμενε στο διαμέρισμα της οικογένειάς της στην κορυφή μιας ψηλής πολυκατοικίας στα Βαρώσια, το ελληνοκυπριακό προάστιο της Αμμοχώστου. Αυτές είναι οι αναμνήσεις της από το βομβαρδισμό που κατέστρεψε το γειτονικό ξενοδοχείο Salamenia Tower.

«Η αδελφή μου στεκόταν έξω στο μπαλκόνι στον ενδέκατο όροφο, και το μαχητικό αεροσκάφος είχε ήδη χτυπήσει το ξενοδοχείο αλλά επέστρεφε για ένα δεύτερο χτύπημα. Είχαν δύο ρουκέτες και είχαν ρίξει μόνο τη μία.

Και το αεροσκάφος ήταν τόσο κοντά που μπορούσαμε να δούμε τον πιλότο στο θάλαμο πλοήγησης. Τόσο κοντά ήταν. Θα έλεγες ότι τα πάντα εξελίσσονταν σε αργή κίνηση. Και είδε την αδελφή μου να στέκεται εκεί. Αλλά τα πολυβόλα ήταν στραμμένα στην αντίθετη κατεύθυνση, δόξα τω Θεώ. Αλλά θυμάμαι ότι ο αρραβωνιαστικός μου έτρεξε και έπιασε την αδελφή μου από τον αυχένα, από τα ρούχα της και την τράβηξε μέσα πριν μπορέσει ο πιλότος να γυρίσει τα όπλα του. Και ήρθε ... [ξέσπασε σε λυγμούς]... ήμασταν τυχεροί».

Η Σου και η οικογένειά της χρειάστηκε πολλές φορές να κατέβουν τρέχοντας τα σκαλιά των έντεκα ορόφων για να φτάσουν στην είσοδο και να προστατευτούν από τις επιδρομές.

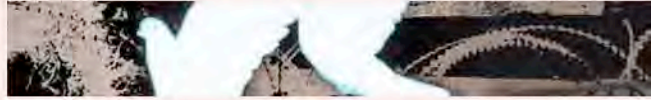
«Ξέραμε πότε θα χτυπούσαν οι πύραυλοι εξαιτίας της πίεσης του αέρα. Τα πάντα αλλάζουν, και τα πάντα σιγούν για λίγα δευτερόλεπτα, και έτσι περιμένεις απλώς στη σιωπή. Και αυτές οι σκάλες, ξανά και ξανά. Θυμάμαι την αγανάκτησή μας όταν μπροστά μας υπήρχαν ηλικιωμένοι/-ες, γιατί δεν μπορούσαν να προχωρήσουν γρήγορα. Και ήθελα να πηδήσω από πάνω τους, γιατί ήμουν τόσο φοβισμένη. Και ωστόσο, θυμάμαι ότι δεν φοβόμουν για μένα, φοβόμουν για τον αρραβωνιαστικό μου. Φοβόμουν για την οικογένειά μου, δεν σκεφτόμουν τον εαυτό μου. Είναι σαν να μην υπάρχουν. Δεν σκέφτεσαι εσένα κυρίως. Και όταν βομβαρδίστηκε το κτίριο, θυμάμαι ότι τα πάντα έπεφταν επάνω μου. Θυμάμαι ένα σώμα επάνω μου».

Ενώ οι Ελληνοκύπριοι/-ες είχαν τρομοκρατηθεί, οι περισσότεροι/-ες Τουρκοκύπριοι/-ες αντέδρασαν με ανακούφιση και χαρά. Η Ayşe Hasan μου είπε: «Ναι. Είχαμε χαρεί για αυτό, όπως όλοι/-ες οι Τούρκοι/-άλες. Γιατί ακούγαμε τόσα χρόνια ότι η Τουρκία θα ερχόταν να μας σώσει από τους Έλληνες. Γιατί από παιδί είχα φίλους οι πατέρες των οποίων είχαν σκοτωθεί από Έλληνες ή είχαν εξαφανιστεί στο δρόμο προς ή από τη δουλειά». Αλλά για πολλούς/-ές Τουρκοκύπριους/-ες, η ανακούφιση ήταν ανάμεικτη με φόβο. Η Κυπριακή Εθνοφρουρά, το απόσπασμα του ελληνικού στρατού στην Κύπρο, τα απομεινάρια από τους παραστρατιωτικούς της ΕΟΚΑ, και άνδρες πολίτες που μπορούσαν να φέρουν όπλα, οργάνωναν την άμυνά τους. Και μολονότι η κύρια μάχη γινόταν στο βορρά όπου προσπαθούσαν να ανακόψουν την τουρκική προέλαση, οι Ελληνοκύπριοι κατέλαβαν επίσης τους τουρκοκυπριακούς θύλακες στην Αμμόχωστο, τη Λεμεσό, τη Λάρνακα και άλλες πόλεις για να αποτρέψουν εξεγέρσεις

(Dodd, 1998). Η Canan Öztoprak ζούσε ακόμη στον τουρκοκυπριακό θύλακα της Λεύκας, στη βορειοανατολική Κύπρο, όπου, όπως αναφέραμε στο Κεφάλαιο 1, κατέφυγε η οικογένειά της όταν εγκατέλειψαν το χωριό τους το 1963. Ενώ οι Τούρκοι προήλυναν από την ακτή, οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις βομβάρδισαν τη Λεύκα από τα υψώματα. Οι κάτοικοι της πόλης συγκεντρώθηκαν στον κινηματογράφο.

Οι ελληνοκύπριοι στρατιώτες ήρθαν εκεί και είπαν, «Εντάξει, τώρα οι γυναίκες και τα παιδιά θα πάνε έξω και οι άνδρες θα μείνουν εδώ». Έτσι αποχαιρετήσαμε ο ένας τον άλλο, γιατί δεν ξέραμε τι θα γινόταν. Ήθελαν να πάμε στο τζαμί, αλλά αυτό καιγόταν ήδη. Φυσικά, οι γυναίκες μπροστά αντέδρασαν γιατί δεν ήθελαν να πάνε στο τζαμί. Ο διοικητής ήρθε και είπε, «Κοιτάξτε, όλα θα είναι εντάξει. Θα ζούμε μαζί φιλικά. Δεν θα σας κάνουμε τίποτε. Απλώς οι Έλληνες θα έρθουν και θα μας κυβερνούν. Θα ανήκουμε στην Ελλάδα από δω και πέρα». Και μας κάλεσε όλους να φωνάξουμε «Ζήτω η Ένωσις!» Φυσικά και το κάναμε – κρατούσαν όπλα.

Οι κάτοικοι της Λεύκας ήταν σε κατ' οίκον περιορισμό τις υπόλοιπες μέρες του Ιουλίου και μερικές μέρες του Αυγούστου. Στις 15 Αυγούστου ξεκίνησε η δεύτερη τουρκική προέλαση. Φοβούνταν ακόμη ότι ο τουρκικός στρατός δεν θα μπορούσε να φτάσει στην πόλη της Λεύκας, στο δυτικό άκρο του νησιού. Έμαθαν από την τηλεόραση ότι είχαν ετοιμαστεί μαζικοί τάφοι. Πίστευαν ότι το ελληνοκυπριακό σχέδιο ήταν να τους/τις σφάξουν όλους/-ες. Γύρω στις 6 μ.μ. στις 16 Αυγούστου, η Canan άκουσε έναν περίεργο κρότο. Το κρεβάτι στο οποίο ξάπλωνε άρχισε να κουνιέται. «Τότε σταμάτησε ένα τζιπ στην πόρτα μας. Σκέφτηκα, “Αυτό είναι το τέλος”. Αλλά οι άνδρες βγήκαν έξω και φώναξαν, “Ελάτε, βγείτε έξω, ανοίξτε τις πόρτες σας και πηγαίνετε να καλωσορίσετε τα τουρκικά στρατεύματα!” Δεν ήταν οι Έλληνες, αλλά οι στρατιώτες των Ηνωμένων Εθνών! Και μετά από αυτό ήρθαν τα τουρκικά τανκς. Τότε κατάλαβα τι ήταν ο κρότος που άκουγα».

Η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004 πιέζει τους πολιτικούς ηγέτες να επιδιώξουν την εξεύρεση μιας λύσης και να καταργήσουν τη Γραμμή της Διχοτόμησης, που σημαδεύει με βία το νησί, υποθάλλοντας εθνικιστικά μίσση και εμποδίζοντας την επικοινωνία. Ωστόσο, στον ορίζοντα δεν διαφαίνεται ακόμη η προοπτική μιας μόνιμης συμφωνίας ειρήνης.

Η ανά χείρας μελέτη αποτελεί έμφυλη ανάλυση της διαμάχης και των ειρηνευτικών διαδικασιών στην Κύπρο, βασισμένη σε εκτενείς συνεντεύξεις και ομαδικές συζητήσεις με γυναίκες που ζουν στα βόρεια και στα νότια της Γραμμής. Ανακαλούν τις εθνικιστικές επιθέσεις σε ομάδες Τουρκοκυπρίων τη δεκαετία του '60, τη βίαιη εκδίωξη των Ελληνοκυπρίων το 1974 και την εμπειρία της προσφυγιάς από την ιδιαίτερη σκοπιά του φύλου τους. Στις δύο αντίπαλες πλευρές αυτής της αδιέξοδης κρίσης εντοπίζουμε μια τάξη του φύλου όπου ο συνδυασμός της πατριαρχίας, του εθνικισμού και του милитарισμού οδηγεί στην περιθωριοποίηση των γυναικών.

Η *Γραμμή* μελετά ένα αξιοπρόσεκτο εγχείρημα κυπρίων γυναικών που αγωνίζονται για την ειρήνη και χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για να ξεπεράσουν τα εμπόδια που υπάρχουν στη μεταξύ τους επικοινωνία. Στη μελλοντική Κύπρο που οραματίζονται δεν θα χαράσσονται πλέον αυθαίρετες και καταστροφικές γραμμές για να χωριστούν οι λεγόμενες εθνοτικές ομάδες ή για να γίνει διάκριση ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες, γραμμές που γεννούν ιεραρχικές σχέσεις, αποκλεισμούς και ανισότητα. Ένα βιβλίο που ενδιαφέρει όλους/-ες όσοι/-ες διδάσκουν, στοχάζονται και αγωνίζονται για να μπει ένα τέλος στη ρατσιστική, σεξιστική και милитарιστική καταπίεση και βία σ' αυτή την περιοχή του κόσμου και σ' άλλα μέρη.

ISBN 978-960-455-306-8

9 789604 553068

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 4306